

TÜRK DESTANLARINDA ÇORUM*

“ÇORUM IN THE EPICS OF TURKISH”

Prof. Dr. Necati DEMİR**

Özet

Destanların Türk kültüründe özel bir yeri vardır. Türk destanlarının coğrafyası; Asya, Avrupa ve Afrika olmak üzere üç kıtayı kapsamaktadır. Bu makalede Çorum'un Türk destanlarındaki yeri ve önemi hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: destan, Türk destanları, Türk kültürü, Çorum

Abstract

There is a private position of the epics in Turkish culture,. This article related to epics of Turkish. It is emphasize that Çorum's positon in the epics of Turkish.

Key Word: epic, epics of Turkish, Turkish culture, Çorum

Destanlar, milletlerin bir tür coğrafya ve tarih kitaplarıdır. Hatta herhangi bir coğrafya ve tarih kitabında bulunmayan detaylara, bazen destanlarda rastlamak mümkündür. Onlar; bir coğrafyanın binlerce yıl önceki durumu ve tarihi hakkında hiçbir kaynaktan yer almayan bilgileri günümüze kadar ulaştırdıkları için eşsiz bulunamayacak eserlerdir.

Türk kültüründe, destanların ve destan kültürünün özel bir yeri vardır. Onlar; Türk milletinin türeyişini, büyük başarılarını, varlık yokluk mücadelelerini, kültür tarihini, inançlarını, duygularını, samimiyetini, gözler önüne serer.

Türk destanları, Türklerin tarih sahnesinde yer almasıyla başlar. Yakın zamanlara kadar da sürmüştür. Türk destanlarının tasnifi yapılırken, İslamiyet ön

* 23-25 Kasım 2007'de Çorum'da düzenlenen *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyete Çorum Sempozyumu*'nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi-Sivas. demir_necati@hotmail.com

plana çıktığı için Türklerin İslamiyeti kabulü, dönüm noktası olarak kabul edilmiştir.

Türklerin İslamiyeti kabulünden önce ne kadar destan teşekkül ettiğini tam olarak bilememekteyiz. Günümüze ulaşanlardan bazıları şunlardır: *Alper Tunga Destanı*, *Oğuz Kağan Destanı*, *Bozkurt Destanı*, *Ergenekon Destanı*, ...

İslamiyetin kabulünden önce teşekkül etmiş, ancak İslamiyetin kabulünden sonra yazıya geçirilen *Manas Destanı* ve *Dede Korkut Destanı*, hem İslamiyet öncesi hem de İslamî kültürü yansıtmaktadır. Dolayısıyla geçiş dönemi destanları olarak adlandırılmaktadır.

Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra destan geleneği devam etmiştir. İslamî kültür içerisinde Türk milletinin zihninde ve gönlünde teşekkül etmiş ilk Türk destanı, *Hazret-i Ali Cenk-nâmeleri* gibi görünmektedir. *Hazret-i Ali Cenk-nâmeleri*'nden sonra *Müseyyeb Gazi Destanı*, *Ebâ Müslim Destanı*, *Battal Gazi Destanı*, *Dânişmend Gazi Destanı* ve *Saltık Gazi Destanı* gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerileme döneminde ise destan geleneği zayıflamıştır. Bu dönemin halk arasındaki en yaygın destanı, *Köroğlu Destanı*'dir.

Şunu özellikle belirtmek gerekir ki Türk tarihinde asıl destan, *Kurtuluş Savaşı Destanı* olmalıdır. Fakat Türk milletinin tarihindeki en büyük mücadelelerden biri olan bu konu hakkında, henüz derli toplu bir destan yazılmamıştır.

Anadolu Türklüğü dışında da Türk destanları teşekkül etmiştir. Bu destanları, Anadolu Türklüğü 1990'dan sonra tanımaya başlamıştır¹.

Türk destanlarının coğrafyası; Asya, Avrupa ve Afrika olmak üzere üç kıtayı kapsamaktadır.

Türkiye coğrafyası, geçiş dönemi Türk destanlarında ve İslamî Türk Destanları'nda karşımıza çıkmaktadır. *Dede Korkut Destanı*; çok büyük bir ihtimalle günümüz Türkiye sınırları içerisinde, Bayburt ve Gümüşhane çevresinde kaleme alınmıştır. Dil özellikleri ve destanda geçen olaylar, bu illerimizi işaret etmektedir. Destanın coğrafyası Sinop, Erzincan, Diyarbakır, Mardin ilimize kadar

¹ Emine Gürsoy Naskali, *Manas*, Ankara 1995; Naciye Yıldız, *Manas Destanı ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*, Ankara 1995; Metin Ergun-Gaynislam İbrahimov, *Türkmen Halk Destanı Göroğlu*, Ankara 1996; aynı yazarlar, *Başkurt Halk Destanı Ural Batır*, Ankara 1996-2000; Fatma Özkan, *Altın Arık Destanı*, Ankara 1997; İbrahim Dilek, *Altay Destanları I*, Ankara 2002; aynı yazar, *Altay Destanları II*, Ankara 2007; aynı yazar, *Altay Destanları III*, Ankara 2007; Alimcan İnyet, *Uygur Halk Destanları I*, Ankara 2004; Ufuk Tavkul, *Karaçay- Malkar Destanları*, Ankara 2004; Aynek Caynekova- Mehmet Aça, *Canlı Murza*, Ankara 2004; Ekrem Arıkoğlu, *Hakas Destanları- Buyan Borbaanay, Tuva Destanları*, Ankara 2007; Çaştegin Turganbayev, *Kırgız Destanları II*, Ankara 2007; Tuncer Gülensoy, *Manas Destanı(Türkiye Türkçesi İle)*, Ankara 2002; Zuhale Yüksel, *Kırım Türk Tatar Destanları*, 2005; Metin Ergun- Mehmet Aça, *Tıva Kahramanlık Destanları I-II*, Ankara 2004-2005; Metin Ergun, *Şor Kahramanlık Destanları*, Ankara 2006; Timur B. Devletov, *Huban Arığ- Hakas Türklerinin Kadın Yiğitlik Destanı*, Ankara 2006; Erdal Şahin, *Hakas Destanı Altın Çüs*, İstanbul 2007.

uzamaktadır. Ancak Çorum ilimiz, Dede Korkut destanı coğrafyasına dahil değildir².

İslâmî Türk Destanları içerisinde ilk sırayı alan *Hazret-i Ali Cenknâmeleri*'nin coğrafyasının sınırları içerisinde de Çorum ilimiz yoktur. Destanda günümüz Türkiye'si ile ilgili olarak Hazret-i Ali'nin Rumeli'ye yaptığı bir sefer, seferden dönerken Rum tekfurunun kızı Hanife'yi götürdüğü, Hazret-i Peygamber'in izniyle onunla evlendiği ve bu evlilikten Muhammed Hanife'nin dünyaya geldiği anlatılmaktadır³.

Hazret-i Ali Cenknâmeleri'nden sonra Türk destan zinciri içerisinde yer alan *Müseyyeb Gazi Destanı*'nın coğrafyası, Ön Asya'nın güneyidir. Günümüz idarî taksimatı bakımından değerlendirecek olursak olaylar; *Suudi Arabistan, Suriye, Mısır, İran Irak, Ürdün*'ün sınırları içerisinde geçmektedir. Savaşlar ve olaylar; *Mekke* ile *Şam* arasında geçmektedir, diyebiliriz. *Musul, Kerkük ve İsfahan* gibi şehirler de zaman zaman çeşitli nedenlerle zikredilmektedir⁴. Ayrıca destana göre *Müseyyeb Gazi, Anadolu'dan giden bir Türkmendir*⁵.

Ebâ Müslim Destanı'nın coğrafyası, *Horasan, Bağdat, Basra, Belh, Şam, Küfe, Mekke* civarları yani bugünkü İran, Irak ve Suudi Arabistan, Mısır topraklarıdır. Destan içerisinde, Anadolu'daki şehirlerden sadece *Malatya* ve *Diyar-ı Bekr* illeri dolaylı olarak geçmektedir.

Battal Gazi Destanı'nda cereyan eden olayların mekânı, çok geniş bir coğrafyayı göstermektedir. Destanın başkenti ve Battal Gazi'nin hareket merkezi *Malatya*'dır. Battal Gazi, buradan hareket eder. Anadolu'nun hemen her bölgesinde ve bazı ülkelerde faaliyet gösterir. *Kayseri, Samsun, Mamuriyye* (Ankara)⁶, *Tarsus, Antakya, İskenderun, Konstantin* (İstanbul), *İstanbul, Üsküdar, Feth-i Cebel* (Malatya'da dağ), *Harcin/Harcan* (Amasya)⁷, *Afyon, ...* gibi bugün sınırlarımız içerisinde bulunan pek çok şehir, eserde olayların meydana geldiği yerlerdir.

Dânişmend Gazi Destanı ise tamamen Anadolu coğrafyası ile ilgilidir. Çorum ilimizin bu eser içerisinde önemli bir yeri vardır. Hatta, Çorum'un Türkler tarafından fethedilişi, *Dânişmend Gazi Destanı*'nda ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.

Bu eser, Mevlânâ İbn-i Ala tarafından II. İzzeddin Keykavus zamanında, yine onun emriyle H.642/M.1244-45 tarihinde yazılmıştır. Bugün elimizde bulunan *Dânişmend Gazi Destanı* nüshaları, Tokat Kalesi dizdarı Arif Ali

² M. Fahrettin Kırzioğlu, *Dedekorkut Oğuznâmeleri*, Ankara 2000, s. 40-41.

³ Necati Demir-Mehmet Dursun Erdem, *Hazret-i Ali Destanı*, Ankara 2007, s. 125-127.

⁴ Necati Demir, *Müseyyeb Gazi Destanı*, Ankara 2007, s. 109-110.

⁵ Necati Demir, *Müseyyeb Gazi Destanı*, Ankara 2007, s. 109-110.

⁶ *Dânişmend Gazi Destanı*'nda "Mamuriyye yani Engüriyye", "Mamuriyye yani Angara" biçiminde geçmektedir. Demir, *Dânişmend-nâme II*, Harvard 2002, s. 221.

⁷ *Dânişmend Gazi Destanı*'nda "Haraşna yani Amasiyye" biçiminde geçmektedir. Necati Demir, *Dânişmend Gazi Destanı*, Ankara 2007, s. 48.

tarafından, Mevlânâ İbn-i Alâ'nın telif ettiği eser H.762/M.1360-61'de yeniden kaleme alınarak vücut bulmuştur.

Destanın yazarı Tokatlı olduğu için, Çorum ilimiz de dahil, Tokat ve çevresinin coğrafyasını çok iyi tanımaktadır. Yazar; Sivas, Tokat, Zile, Turhal, Amasya, Çankırı, Çorum ve Niksar şehirlerimizle ilgili belki de hiçbir kaynakta rastlanamayacak kadar ayrıntıya girmiş, hatta zaman zaman tasvirler yapmıştır.

Dânişmend Gazi Destanı'nda Çorum ilimizin adı, Çorum yani Yankoniyye olarak geçmektedir. Çorum ve Yankoniyye ismi, ilk olarak Dânişmend Gazi ile Artuhî'nin Amasya'ya bir akını sırasında karşımıza çıkmaktadır. Artuhî'nin sözlüsü Efrumiye, başka biriyle evlendirilmek üzere düğün yapılmaktadır. Olay şöyle anlatılmaktadır: “...Tokat tarafında bir pehlivan vardır, adı Artuhî'dir. Güçlü yiğittir. Efrumiyye ona âşık olmuştur, ondan başkasını istemez. Babası ona kızdı, eline, ayağına demir vurdu. İster istemez o nazlı kızı, o dünyaca ünlü pehlivana verirler. O pehlivanın adı Nastor'dur. İmparatorun neslinden olduğu için ona verirler. Şimdi Amasiyye Ovası'nda, Yankoniyye yani Çorum tarafında o yeşil çimenler üzerinde çadırlar ve otağlar kurulmuştur. Tam olarak yedi gündür içki içerler. Bu gece kızı alıp gidecekler. Artuhî bu haberi işitince düştü, aklı gitti”⁸.

Destanın ilerleyen bölümlerinde Tokat ve çevresinde, Türklerle Rumîler arasında şiddetli savaşımlardan söz edilmektedir. Rumîler, Türklerin akınlara cevap vermekte zorlanırlar. Yakın bölgelerden yardım istemeye başlarlar. Çorum veya Yankoniyye de Rumîlerin yardım istedikleri, asker topladıkları yer olarak karşımıza çıkmaktadır: “Nastor ve Şattat işittiler ki Melik pek çok kilise ve kale fethetmiş ve pek çok papaz öldürmüş. Çok üzüldüler: 'Kiliselere, kalelere ve papazlara yazık oldu. Bir araya gelen bu ordu altmış bin kişidir' dediler. Dört taraftan yardım istediler. Dört tarafa Mankuriyye, Kastamoniyye ve Gerece sınırına kadar, bu tarafta deniz kenarına, **Yankoniyye**, Karkariyye, Haraşna, Sinobiyye, Harsanosiyye ve Canik sınırına kadar ve Gürcistan, Sincar, Alaman, Ermen ve Ahlat, tâ Bulgar sınırına kadar yedi milleti davet ettiler ki Müslümanlarla vuruşalar. Bu hâl üzerine altı ay kadar zaman asker toplandı”⁹.

Destanın ilerleyen bölümlerinde Türkler; Tokat, Zile, Turhal ve Amasya'yı fethederler. Buraların beyleri, Çorum yani Yankoniyye'ye kaçarlar ve buraya sığınır. Artık onların toparlanmak için kullandıkları mekan, Çorum Kalesi'dir. Tekrar asker toplayıp ordu kurmaya çalışırlar. Olaylar, Dânişmend-nâmede şöyle rivayet edilmektedir: “Nastor, Karkariyye Kalesi'nin yanından kaçınca Hisarbad ile ikisi **Yankoniyye** tarafına göçtü. Varıp dört tarafa mektuplar dağıttılar, elçiler gönderdiler. Deniz kenarına, Bolu Kalesi'ne, Mankuriyye sınırına kadar, Mamuriyye ve Karkariyye sınırına kadar, Süleyman Ribatı'na ve Haraşna'ya kadar mektup ve elçiler gönderdiler. Köylerden kalelerden ve şehirlerden kâfirleri

⁸ Demir, age, s. 57.

⁹ Demir, age, s. 114.

topladı... Elçinin mektubu Nastor'a ulaştı. Nastor'un askerleri **Yankoniyye** önünde çadır ve otağlarını kurdular. Hesapsız asker toplanmıştı"¹⁰.

İki taraf da hazırlıklarını yapar. Savaş tekrar başlar. Bu savaş sahnesi, destanda şöyle anlatılmaktadır: " ... Melik Dânişmend hemen nara atıp cenge başladı. Gürcülerin beyi Behmen derhâl iki kişi gönderdi: 'Nastor niçin kaçıyor? İşte ben geldim. Geri dönsün, üşenmesin. Narınur devletinde bunlara ben yeterim.' dedi. Ulaşıp Şattat ve Nastor'a çağırdılar: 'Niçin kaçıyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz, Gürcistan ordusu ve Behmen geldi, Türk ordusuna âlemi dar etti.' dedi. Nastor ve Şattat **Yankoniyye** tarafına kaçıyordu. Haberci yetişti, bunlar durumu öğrenip geri döndüler. O yenilmiş ordu bir yere toplandı, gelip tekrar Müslümanlara kılıç koydular"¹¹.

Türk orduları, sürekli Tokat tarafından Çorum tarafına doğru ilerlemektedir. Rumîlerin ordusu ise Türkleri durduramamakta, Çorum'a doğru geri çekilmektedir. Türklerin Çorum tarafına doğru ilerleyişi sırasında, iki ordu defalarca karşılaşır. Yenilen Rumî orduları, sürekli Çorum tarafına doğru çekilmektedir. Konu ile ilgili bir savaş sahnesi, eserde şöyle tasvir edilmiştir: "... O sırada Melik ulaşır hamle yaptı. Nastor, Melik'in önünden kaçtı. Melik Dânişmend ulaşır Nastor'un alemini yıktı, alemdarı öldürdü. Kâfirler bozulup kaçtılar. Toplulukları dağıldı. Haraşna'ya kaçmak istediler. Süleyman bin Numan ve Osman, kâfirlerin yolunu kesti. Öyle kılıç vurdular ki Şattat'ı askerleriyle geri döndürüp kol kuvvetiyle onları dağıttılar. Şattat çaresiz kaldı, döndü. Nastor'un arkasına düştüler. Onlar, Nastor ile **Yankoniyye** tarafına gitmişlerdi. Gaziler arkalarından yetişti, çok sayıda kâfiri kırdılar. Cesetlerden tepeler oluştu"¹². "... Biz gelelim Nastor hikâyesine: Ordu yenilince kaçtı, **Yankoniyye'**ye ulaştı"¹³.

Bir savaş sırasında Amasya Beyi Şattat esir düşer. Elleri ayakları bağlanır, bekçilere teslim edilir. Şattat, bekçileri kandırır. Esaretten kurtulup Çorum'a kaçar. Olay, eserde şöyle anlatılmaktadır: "... Sonunda bekçiler aç gözlülük ettiler. Onlar yeni Müslüman olmuştu. Şeytan gibi birbirilerini yoldan çıkardılar. Hemen at, elbise, silâh hazır ettiler, gece Şattat'ı alıp kaçtılar, **Yankoniyye** tarafına yöneldiler"¹⁴.

Türklerin önünden kaçan Rumiler, sürekli Çorum'a yönelmektedir. Dânişmend Gazi ve arkadaşları ise ara vermeden onları takip etmektedir. Sivas, Tokat, Kumanak, Zile, Turhal, Amasya ve Niksar'dan sonra fetih sırası, doğal olarak Çorum'a gelmiştir.

¹⁰ Demir, age, s. 155-156.

¹¹ Demir, age, s. 169.

¹² Demir, age, s. 230.

¹³ Demir, age, s. 234.

¹⁴ Demir, age, s. 238.

Dânişmend-nâme'nin "On dördüncü bölümü" Çorum'un fethi ile ilgilidir¹⁵. Eserde Çorum'un fethi şöyle anlatılmaktadır: "... *Melik Dânişmend Gazi buyurdu, ordu Yankoniyye yani Çorum tarafına yöneldi ve kaleye ulaştı. Kâfirler bu büyük orduyu görünce kaçıp kaleye girdiler, kale kapısını kapattılar*"¹⁶.

Bundan sonra olaylar şöyle gelişir. Gaziler gelip Çorum Kalesi'nin karşısında konaklar, otağlar ve çadırlar kurarlar. Bir süre orada dinlendiler. Anadolu beylerbeyi ve Bizans kayserinin veziri Nastor'a haber verilir. Nastor, kale burcunun üzerine çıkar. Bakar ki Çorum ovasını tamamen Türk askeri tutmuş. Bu sırada Dânişmend Gazi'nin emri üzerine Türk ordusu, savaş hazırlığını yapıp atlarına biner. Dânişmend Gazi'nin gaza arkadaşları Süleyman bin Numan, Eyyüb bin Yunus, Ahmed Serkis, Artuhî, Efrumiyye, Osman ibn-i Apiyye, Abdurrahman-ı Tokaî ve diğer komutanlar, Yankoniyye'yi yani Çorum'u kuşatırlar.

Nastor, bu hâli görür. Büyük bir sarayı vardır. Saray, sanki bir kaledir. Sarayın etrafına hendek kazdırıp hendeğin içini suyla doldurtur. Saray damının dört köşesine mancınıklar kurdurur. Nastor; kullarıyla sarayın damına çıkmış, kâfirleri dövüğe sevk etmektedir. Melik, askerlerine hücum emri verir. Savaş şiddetlenir. Rumiler çark oku ve taş ile çok sayıda Müslümanı şehit eder. Gaziler de aşağıdan yukarı ok atarak çok sayıda kâfiri öldürür.

Gece olunca gaziler dönüp karargâha gelir ve akşam namazını kılarlar. Melik Dânişmend, ordusunu yoklar. Sekiz yüz Müslümanın şehit olduğunu görür. Şehitleri bir yere toplarlar, namazlarını kılıp defnederler. Sonra Melik buyurur, on bin er nöbet beklemeye gider.

Sabah olunca kâfirler yine surların üzerine çıkıp neffadlar¹⁷, tüfekler ve toplarla Türklere ateş etmeye başlar.

Melik, otağa girip Artuhî ve Efrumiyye'yi içeri çağırır: 'Yâ Efrumiyye! Baban, yani Amasya beyi Şattat İslamiyeti kabul etmiyor, haraca da razı olmuyor. Bırakırsak durmaz, tekrar bir fitne çıkarır. Eğer öldürürsek senin hatırın kalır. Bu tarafta Muhammed'in koymuş olduğu kurallara uymamış oluruz.' der. Efrumiyye: 'Yâ zamanın hakanı! Benim babam, anam ve başım din yoluna, Hazret-i Muhammed'in aşkına feda olsun. Ama bu gece babamın yanına gideyim. İzinle ona nasihat edeyim. Eğer Müslüman olmazsan seni öldürürler, diyeyim. Kabul ederse iyi. Etmezse sabahleyin ne istersen yap.' der.

Efrumiyye, babasının yanına gider: 'Baba! Gel Müslüman ol, hak dini kabul et, sözümü tut. Eğer öğüdümü dinlemezsen Melik Dânişmend Gazi, seni sabahleyin boğazından asacak, murdar olacaksın.' der. Şattat küfretmeye başlar. Efrumiyye, babasının söylediği kötü ve gereksiz sözlere sabredemeyip çıkar, Melik'in yanına gelir: 'Yâ zamanın hakanı! Ben görevimi yaptım. Babam

¹⁵ *Dânişmend-nâme*'nin Çorum ve çevresinin fethini anlatan "On Dördüncü Bölümü" için bk. Demir, age, s. 253-267.

¹⁶ Demir, age, s. 257.

¹⁷ **neffâd** (A. neffata): yağlı paçavra denilen bir harp âleti.

Müslüman olmadı.' der.

Sabah olunca gaziler atlanıp gaza niyetiyle kale tarafına yürürler. Diğer tarafta Nastor tekrar saray damına çıkar. Kulları, silâhlı bir şekilde Nastor'un etrafını sarmış, beklemektedir. Gaziler şehri kuşatırlar, savaşmaya başlarlar. **Yankoniyye** Rumîleri, çok sayıda Müslümanı şehit eder. Melik öfkelenir, daha önce aldığı dokuz bin esiri getirirler, kalenin karşında hepsini kırarlar. Rumîler, bu hâli görüp feryat ederler. Bu durumu gören Nastor buyurur. Kalede bin yedi yüz Müslüman tutsak vardır. Getirip burçtan aşağı asarlar. Türklerin bu manzara karşısındaki figanı gök kubbeye ulaşır. Lâkin elden bir şey gelmez.

Melik, Amasya beyi Şattat'ın huzuruna getirilmesini ister. Şattat'ı getirirler. Melik, Şattat'tan Müslüman olmasını ister. Müslüman olması hâlinde kendisini memleketine bey yapacağını söyler. Şattat ise kötü sözler söylemeye başlar. Melik, Şattat'ın yola gelmeyeceğini anlar. Hemen buyurur, bir darağacı dikerler ve Şattat'ı idam ederler.

Durumu Çorum Kalesi'nden seyreden Anadolu beylerbeyi ve Bizans İmparatorluğunun veziri Nastor, Şattat'ın idam edildiğini görünce teni titrer. Buyurur, surların üzerinden Müslümanlara ok ve taş atarlar. Müslümanlar da savaşa başlar. O gün, geceye kadar sur üzerine ok yağdırırlar. Gece olunca Türkler geri dönüp çadırlarına gelirler. Askerleri sayarlar, bakarlar ki bin kişi şehit olmuş. Melik buyurur, şehitleri bir yere toplarlar. Namazlarını kılıp defnederler, ruhlarına dua ederler.

Danişmend-nâme'deki rivayetlere göre bu sırada Çorum Kalesi'ne müjdeli bir haber gelir. Rumîler bu müjdeli haberi kutlamak için davul çalmaya başlar. Türk ordusunun casusu Yahya haber getirir. Meğer Rus, Çerkes, Firenk ve Kastamoniyye haddından; Bolu kenarından; Samsun ve Canik haddından ve yetmiş iki milletten asker toplanmış. Çorum'u savunmak için Nastor'a yardıma gelirlermiş.

Melik bu haberi işitince kaygılanır: "Eğer bu kadar asker toplanırsa kâfirler yine kuvvetli bir duruma gelir. Kâfirlerin askerleri ulaşmadan şehri fethetmek için bir çare bulmak gerekir." der. Dânişmend Gazi'nin silah arkadaşı Ahmed Serkis: "Yarın ordu hazırlanmasın. Gece olunca ben bu şehri alayım." der. Melik, bu habere çok sevinir. Arkadaşları nöbet beklemeye, Türk ordusunu muhafaza etmeye giderler.

Sabah olunca ordu, kale üzerine yürür. Ahmed Serkis, çadırında oturup Nastor'a Rumca bir mektup yazar. Mektupta tekrar Hıristiyan olmak istediğini, bağışlanması durumunda Melik Danişmend Gazi'yi öldüreceğini, başını da Nastor'a götürmek istediğini belirtir. Affedildiğine dair söz ister.

Ahmet Serkis; atına binip savaş yerine gelir, ok çantasından bir ok çıkarır, mektubu oka bağlar, okun demirini çıkarıp oku kaleye atar. Ok gidip kalenin içine düşer. Oku bulup Nastor'a getirirler. Nastor, bu haberi öğrenince sevinir. Hemen

cevap yazarlar. "Ey Serkis! Sen de bilirsin ki haçlar, ruhbanlar kutsaldır ve haktır. Melik; zalim bir sihirbazdır, Kaytal ve Şattat gibi beylere ne yaptığını gördün. Şimdi yiğide yakışır bir şekilde Melik'in başını kesip bana getir. Mamuriyye yani Ankara'yı sana vereyim. Seni Rum ordusuna baş komutan yapayım. El birliği yapıp bu Türkleri ortadan kaldıralım. Ayrıca kızım Masiyya Banu'yu da sana vereyim." der. Mektubu ok ile atarlar.

Eserdeki rivayetlere göre Ahmet Serkis, uzak bir yerde beklemektedir. Mektup gelip Ahmed'in yanına düşer. Mektubu alıp Melik'e getirir. Kafirler, karşı tarafta Melik'in şerrinden kurtulacağız, diye çoktan sevinmeye başlamıştır.

Türkler de bu tarafta beklemektedir. Melik Dânişmend Gazi, Ahmed'i yanına çağırır. Ne yapmaya çalıştığını sorar. Ahmed Serkis, durumu Melik'e anlatır. Melik, Ahmed'in bu fikrini çok beğenir. Gece yarısı olunca Ahmed; gazilere emreder, kavga ve karışıklık çıkarırlar. Diğer tarafta kâfirler, burç üzerine çıkmış hazır beklemektedir. Kavgayı işitince hepsi sevinir.

Bu tarafta Ahmed Serkis, Artuhî, Efrumiyye, Süleyman ibn-i Numan, Eyyüb bin Yunus ve Melik Dânişmend, beş yüz gaziyi yanlarına alıp atlarına binerler. Askerlerin arasından kaçarak şehre doğru yürürler, kale kapısına gelirler. Ahmed Serkis, seslenip: "Kapıyı açın. Benim, Serkis. Melik'in başını kesip getirdim. Birkaç kişi beni öldürmeye niyetlendi. Bana yardım ediniz, benden intikam alacaklar." diye bağırır. Rumîler, Nastor'a haber verirler. Nastor buyurur, kapıyı açarlar. Kapı açılınca gaziler şehre girer. Nastor atına biner, Serkis'i karşılamak için sarayından dışarı çıkar. Melik Dânişmend Gazi şehre girince Osman, yüz kişiyle gelip kapıcıları kırar. Türkler şehre girer. Melik, arkadaşları ile birlikte sarayın yanına gelip Nastor'a ulaşır. Nastor bunları görünce: "Yâ Serkis! Ben bu gece ruhbanlara çok mal verdim. Mal çok fazla idi. Senin günahlarını bağışladılar. Melik'in başı nerede, onu göreyim." der.

Melik Dânişmend Gazi, hemen gök gürlemesi gibi bir nara atıp: "Yâ Nastor! İşte benim başım, elimde, beraber getirdim." der. Nastor, o anda neye uğradığını anlar. Akli başından gider. Akli başına gelince Melik: "Yâ Nastor! Hemen imana gel, yoksa başını keserim." der. Lâin, kullarına seslenir: "Bre bırakmayın, bunu öldürün." der. Melik Dânişmend Gazi görür ki Nastor yola gelmeyi kabul etmiyor. Hemen kılıcını eline alır, kılıca iş buyurur. Gelip Nastor'a kılıçla bir kez vurur. Lâini eyer kaşına kadar ikiye böler. Lâin, canını cehenneme verir. Kâfirler bu hâli görünce hep birlikte savaşmaya başlarlar.

Bu tarafta dışarıdaki Türkler de kaleye girer. Sabah oluncaya kadar kâfirlere kılıç vururlar. Çok sayıda Rumîyi kırarlar. O gün akşam yaklaşmaya kadar cenk ederler. Sonunda kâfirler, aman dileyip imana gelmeye razı olurlar. Melik, onların canını bağışlar.

Dânişmend-nâme'deki rivayetlere göre, Çorum Kalesi teslim alındıktan sonra Melik Dânişmend Gazi, Nastor'un sarayına girer. Saray, kaleye benzemektedir. Nastor'un hazinesini açarlar; malı, gazilere paylaşırlar.

Bu sırada Amasya'dan iki elçi gelip Melik Dânişmend Gazi'ye bir oğlu olduğu müjdesi verir. Dânişmend Gâzi, gazada iken bu güzel haberi aldığı için oğlunun adını, *Gazi Bey* koyar.

Melik Dânişmend Gazi, genimetten Dükiyye (Tokat) Kalesi'ne yüz yük mal gönderir. Abdurrahman, o malı Haraşna'ya yani Amasya'ya ulaştırır.

Dânişmend Gazi, Yankoniyye yani Çorum Kalesi'ni aldıktan sonra canlarının bağışlanmasını isteyen Rumîleri, İslâma davet eder. Kendisi ise Nastor'un otağında bir süre dinlenir.

Dânişmend-nâme'deki rivayetlere göre; bir gece Rumîler, Melik'e ve gazilere ziyafet verip Melik'i zehirlemeyi kararlaştırırlar. Nastor'un Girekos adlı bir veziri vardır. Bir gün Melik Dânişmend Gazi'nin yanına gider, saygı gösterip gazilere ziyafet vermek istediğini söyler. Dânişmend Gâzi, bu teklifi uygun bulur. Girekos kalkıp makamına gider, zehri hazırlar.

O gece Dânişmend Gazi bir rüya görür. Rüyasında Hazret-i Peygamber yanına gelir. Saray içi nur ile dolmuştur. Sahabe-i güzün çevresinde oturmakta. Rüya da Hazret-i Resul: "Yâ Melik Dânişmend! Biz senden hoşnuduz. Tanrı, sizden razıdır. İslâm dini yolunda eksik bir iş bırakmadın. Şimdi hemen ayağa kalk, bu makamdan dışarı çık. Tanrı, bu şehre hışım verecek. Yer sarsılacak, bu şehir ve bu saray yıkılacak. Çünkü bu kâfirler, İslâm dininden tekrar Hıristiyanlığa döndüler. Sana zehir vermeye niyetliler. Tanrı, onlara hışım verdi. Kâfirleri kahredecek." der.

Dânişmend-nâme'deki rivayetlere göre Dânişmend Gazi, bu korkulu rüyadan uyanır. Bu büyük şehir ve saray titremeye başlar. Dânişmend Gazi kalkıp elbiselerini giyinir, duyuru yaptırır. "Ey gaziler! Hemen kalkın, dışarı çıkın. Bu şehir harap olacak." der.

Gaziler, birbirine haber verip şehirden dışarı çıkarlar. Şehirde gazilerden hiç kimse kalmaz. Kudret-i İlâhî ile gece, karanlık bir gecedir. Halk birbirini göremez. Girekos, Rumîlere seslenir: "Siz yerinizde durun. Bunlar hepsi gitsin. Şehir kapısını bağlayalım. Onları tekrar şehre koymayalım." der. Bu heves ile kâfirler şehirde kalırlar. Müslümanların hepsi dışarı çıkar.

Seher vakti olunca yer sallanmaya başlar. Kâfirlerin başına bir gürültü kopar. Nastor'un sarayı tamamen yıkılır. İçinde ne kadar Rumî varsa ölür. Rumîlerin figan ve gürültüsü gökyüzüne çıkar. O sırada bir gürültü daha olur, şehir tamamen yere geçer. Bu gürültüden sonra Çorum'da yaşayan Rumîlerin hepsi ölür. Sabah olunca gaziler, şehirdeki bütün evlerin harap olduğunu görürler.

Dânişmend Gazi Destanı'nda anlatıldığına göre, Çorum'a kırk gün kırk gece hışım yağmuru yağmış, taşları dahi toprak olmuştur. Sel gelip harap olan yerin üzerini kumla örtmüş, orada çok sayıda Rumî yer altında kalmıştır. Melik

Dânişmend, o hışmı görünce göçüp Süleyman Ribatı'na¹⁸ gelir. O yörede yaşayan halk, Melik'in yanına gelip Müslüman olur. Eserdeki rivayetlere göre Danişmend Gazi, Yankoniye yani Çorum'u tekrar onarır.

Eserdeki rivayetlere göre gazilerin hepsi, Melik'e gelip saygı gösterir. Bu depremin ve şehrin harap olmasının sebebinin sorarlar. Danişmend Gazi şöyle cevap verir: "Nastor sarayında yattığım gece, rüyamda Hazret-i Resul'ü gördüm. Bana şöyle emretti: 'Bu şehrin halkı asi oldu, seni öldürmeye niyetlendiler. Tanrı da olanlara felâket verdi.' Bu şehri yıkıp halkını öldürdü." diye cevap verir.

Dânişmend-nâme'de, Yankoniye isminin yerini Çorum'un alışı ile ilgili bir de rivayet bulunmaktadır: "**Halkı asi ve suçlu olduğu için o şehre Çorum diye ad verdiler. O şehrin halkına da Çorumlu derlerdi**"¹⁹.

Eserdeki rivayetlere göre Dânişmend Gazi, Çorum'u fethettikten sonra Süleyman Ribatı'na gelir. Burada daha önce açılmış mağaralar vardır. Nastor ve Şattat'ın emriyle kâfirler, o mağaraları kapatmışlardı: 'Türkler bulmasınlar.' derlerdi. O mağaralardan gümüş toprağı çıkardı. Gümüş şehirde yaşayan halk görürler ki dünya Melik'e yöneldi, o padişah oldu, Nastor ve Şattat'ı dürüp geçti. Yeni Müslümanlar gelip o mağaraları Melik'e gösterirler. Sonra Melik buyurdu, o mağaraları açıp gümüş toprağını çıkarıp işlemeye başlarlar. Rivayete göre; her gün oradan iki batman gümüş, Melik Dânişmend Gazi'nin hazinesine verilir, Melik de gazilere paylaştırmış. Bu yüzden oraya, Gümüş şehri denilirmiş. Çok büyük bir ihtimalle bahsedilen bu gümüş madenleri, günümüzde Amasya'ya bağlı Gümüşhacıköy'de çıkmakta idi. Öyle görünmektedir ki bu şehrimizin isim alışının kaynağında da burada çıkan gümüş madenleri bulunmakta.

Danişmend-nâme'de, günümüzde Çorum iline bağlı Osmancık ilçesi ve ilçenin isim alışığı ile ilgili de bir rivayet bulunmaktadır. Dânişmend Gazi, gaza arkadaşlarından Osman bin Apiyye'ye beş bin er, alem, sancak, savaş malzemeleri ve hazine vererek Kastamonu'nun²⁰ fethi için görevlendirir. Osman bin Apiyye, yola çıkar. Önce Eflonıs / Eflunıs Kalesi'ne ulaşır, bu kaleyi alıp içine yerleşir. Bazen de kaleden çıkıp Kastamoniye vilâyetini vurup geri dönmektedir. Osman, bu şekilde o vilâyeti yani Kastamonu'yu fetheder. Daha önce Eflonıs / Eflunıs denilen yerin adına Türkler, Osmancık demeye başlar²¹.

Anadolu Türk destan geleneği içinde Danişmend-nâme'den sonra *Saltık-nâme* gelmektedir. Yukarıda da söylediğimiz gibi Saltık Gazi Destanı, Anadolu coğrafyasının tamamını kapsamaktadır. Saltık Gazi Destanı'nın başkenti, Çorum ilimizin hemen kuzeyinde yer alan Sinop'tur. Bu eserde Çorum'un çevresinde yer alan Sinop başta olmak üzere *Boyabat*, *Ayancık*, *Ilgaz Dağları*, *Kastamonu*, *Çankırı*, *Ankara*, *Amasya*, *Sivas* ile ilgili çok önemli ve ilgi çekici bilgiler yer

¹⁸ Dânişmend-nâme'deki rivayetlere göre Gümüşhacıköy'e bağlı Gümüş kasabasıdır.

¹⁹ Demir, age, s. 265.

²⁰ *Dânişmend-nâme*'ye göre Kastamonu'nun eski adı Esnebolıyye'dir.

²¹ Geniş bilgi için bk. Demir, age, s. 269.

almaktadır. Ancak eserde Çorum ilimizden hiç bahsedilmemesi, çok şaşırtıcıdır ve büyük bir talihsizlik olarak nitelendirmek gerekir.

Yukarıda verdiğimiz bilgileri gözden geçirecek olursak özetle şunları söyleyebiliriz: Anadolu coğrafyası, ayrıntılı olarak İslâmî Türk Destanları içerisinde yer alan *Battal Gazi Destanı*, *Dânişmend Gazi Destanı* ve *Saltuk Gazi Destanı*'nda geçmektedir. Çorum ilimizden bahseden, hatta Çorum'un fethedilişini ve isim alışı anlatan eser ise 1071'de meydana gelen Malazgirt Savaşı'ndan sonraki olayları içeren *Dânişmend Gazi Destanı*'dır. *Dânişmend-nâme*'de, Çorum ilinin Osmancık ilçesinin ve Amasya ilinin Gümüşhacıköy ilçesine bağlı Gümüş kasabasının da isim alışı ve fethedilişi ile ilgili rivayetlere yer verilmiştir. Kısacası *Dânişmend-nâme*, Çorum'un yaklaşık 950 yıl önce Türkler tarafından fethedilişini, vatan yapılışını ve isim verililişinin efsanelerini içermek bakımından son derece önemlidir.

Dolayısıyla *Dânişmend Gazi Destanı*'nın; Çorum ilimizin tarihi, kültür tarihi ve coğrafyası bakımından temel taşlardan biri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.